ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ՃԱՆԱՇԵԱՆ Հ. ՄԵՍՐՈՊ. — Հոգեւաւիղ. Երգեր ու-fերթուածներ: Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1954, մեծ. 15×22 հրդմ. էջ 199:

Հ. Մեսրոպ Ճանաչեանի քերթուածները՝ առաջին հատորն է կարծեմ «Հոգեւաւիղ»ը որ տարի մը առաջ լոյս տեսաւ Մխիթարեան Հայրերու Հրատարակչականէն, եւ որուն մասին Հայ մամուլը դեռ չէ դադրած իր միահամուռ գնահատանքն ու գրուատիքը արտայայտելէ: Արդարեւ «Հոգեւաւիղ»ը մեզ կը դնէ ճշմարիտ եւ մեծ բանաստեղծի մը ներկայութեան: Բանալէ առաջ էջերը այս գեղատիպ հատորին, տեսակ մը անձկութիւն եւ վարանք ունեցայ խորհելով թէ Հայր Ճանաչեան, ինչպէս «Բազմավէպ»ի էջերէն՝ պիտի կարենա՞ր հոս եւս տալ իր բազմադեղ տաղանդին եւ զգայնութեանց ամբողջական կշիռը, տարողութեան չափը, առանց իր կոչումին պարտադրած վերապահումներուն: «Հոգեւաւիղ»ի առաջին էջերն իսկ փարատեցին մտահոգութիւններս: Անկեղծ, լայնախոհ, արդիական մտածողն է որ քնարական նուրբ, ներդաշնակ եւ գերզգայուն չունչով կ՚երգէ հոս կեանքը, մահը, սէրը՝ հանդէպ մարդոց եւ բնութեան, ցաւը՝ ընկճուած հոգիներուն, չարաշահուած զանգուածներուն, հիւանդին, յուսահատին եւ լքուածին: Բանաստեղծ Հ. Ճանաչեանին սիրտը, աչքերը, ձեռքերը լեցուն են գութով, խանդաղատանքով, վերացումով նաեւ: Ի պատիւ Մխիթարեան Հայրերուն եւ իրենց մատենագրական գործին՝ պէտք է ըսել որ անոնք կրցած են ըլլալ գերազանցապէս արդիական, լմրոնած են իրենց ապրած դարու ոգին, քալել ժողովուրդին հետ, յեղաշրջումներու առակ՝ ԺԹ դարուն արդէն որդեգրած են աշխարհաբարը, սատարած են մեր մտաւոր կեանքի բարգաւաճման:

Ինչպէս բանաստեղծ Հ. Վահան Յովհաննէսեան, Հ. Մ. Ճանաչեան եւս ի յայտ կու գայ իր քերթողամտութեամբ իբր արտակարգ լայնախոհ բանաստեղծ, որ պաշտելի անկեղծութեամբ կ՚երգէ ներքին իր հոգեկան աշխարհին հոծութիւնը, կ՚երգէ իր շուրջ, իրմէ դուրս տեղի ունեցող աշխարհի մը ողբերգութիւնները, ցաւերը, անկումները: Կեանքն ու մարդիկը՝ քերթող հոգիին ցոլարանէն մեղի կը յայտնաբերուին իրենց բովանդակ խկութեամբ, փոթորկումներով: Բանաստեղծ Հ. Մ. Ճանաչեանի ներշնչումին սլացք կու տան նաեւ բնութեան պաշտամունքը, եղանակներուն իր հոգիին վրայ առթած զգայնութիւնները: Մասնաւորապէս իր դարն ու սերունդը սարսող, անդոհի մատնող պատերազմներու արհաւիրքները: Հոգեհատորի մը յաւերժակա՞ն բաժանումին պատճառած կսկիծը, որդիական անսահման գորովը հիւանդ մօր մը անարին: Բայց միայն սուգը չէ բանաստեղծին ներշնչումին ակը, ան գիտէ վերանալ ի տես ժամանակակից կամ անցեալ դարերու մէջ ապրած մեծ բանաստեղծներու, արուեստագէտներու գործին՝ իր անխառն եւ անհո՛ւն երախտագիտութեամբ: Գրչի եղբօր մը բաժանումին եւ կարօտին առթած մորմը բաժանումին եւ կարօտին առթած մորմոքը խորհրդածութեանց դաշտ մը կը բանայ իր սրտին դէմ: Ու դեռ ոգեկոչումներ, յիշատակներ կու գան փոխն ի փոխ փոթորկել եւ յուզել իր ապրումները: Եւ այս բոլորը՝ երգուած՝ անհուն ներդաշնակութեամբ, ինքնատիպ չունչով, կիրթ եւ տիրական ոճով եւ հայերէն լեզուի ճրկուն, գունագեղ պատկերաւորումներով: Լոյսի եւ մութի թրթռուն երգիչն է Հ. Մ. Ճանաչեան: Իր ներշնչումին տիրական թեման՝ լոյսն է. կը սոսկայ մութէն, որ լոյսին վախճանն է, մահուան խորհուրդէն, որ անէացում և չքացում կ՚ենթադրէ:

Բոլոր բանաստեղծները, արուեստագէտները «արշալոյսի համբոյրին համար» կ՚ապրին, արշալոյս՝ որ կը նշանակէ մտքի ճառագայթում, որ դարերու խորքէն՝ կու գայ կեանքին, եւ իբր աւանդ՝ մարդկութեան ճամբան կը լուսաւորէ դարէ դար: Անշուշտ այսպէս կը խորհրդածէ բանաստեղծը, երբ իր Գեղօնը կ՚ուղղէ Հայ տաղերու գիւտի հրաշագործին՝ Ս. Մեսրոպին, «... որ խաւարէն կը ճաճանչէ միտք պին, «... որ խաւարէն կը ճաճանչէ միտք եւ տառ՝ – որպէս գոհար՝ իր հանճարի երկունքին...». Ժամանակի եւ դարերուն առջեւ՝ ահա՛ մտքի լոյսը որուն դէմ՝ «քայլ մը ետ կ՚երթայ ոսոխն Հայ երկրին»: Հոս ոսոխը միայն բարբարոս թշնամին չէ մեր երկիրը բնաջնջող, այլ՝ նաեւ տգիտութիւնը, անդրպիտութիւնը:

Գեղեցիկ երգեր կան ի պատիւ Նարեկացիի, այդ համաշխարհային հանճարին հաղարամեակէն ներշնչուած, Մխիթար Աբրահօր յիշատակին, Տանդէի եւ Վիկտոր Հիւկոյի գրական փառքերուն:

Հ. Մ. Ճանաչեան գերազանցապէս սիրաղեղ սիրտ մը ունի. գորովանքի, խանդաղատանքի որպիսի՛ անկեղծ շեշտերով երգած է ան իր մայրը, անցեալի ոգեկոչութիւն, վերարծարծում որդիական անխառն սիրոյ. յետոյ հիւանդ մօր անարին ծնրադիր՝ որպիսի՛ տառապանքի, հատնումի եւ հաւատքի ջահեր կը վառէ իր էութեան ներքին հնոցներէն առած:

Բացառապէս գեղեցիկ ու հոգիպրաւոր է Էլէօնորա Տուզէի նուիրած իր երգը: Քերթողական այս գեղօրը փոքրիկ զլուխ գործոց մըն է ներշնչումի, մտածումի, ոգեկոչումներու եւ ափսոսանքներու. փառաբանումն է նաեւ մարդկային հանճարին՝ որ երկնատուր շնորհի մը պէս կու գայ հաղուադէպօրէն ազնուացնելու մարդկութիւնը, բարձրացնելու կեանքին որակը եւ օժանդակելու Արարչութեան մեծ եւ վսեմ նպատակին:

«Հոգեւաւիղ»ի քերթուածները չորս ենթատիտղոսներու տակ բաժնուած են իրարմէ. «Յոլացումներ», «Բնութեան հետ», «Ոգեկոչումներ» եւ «Ռազմական»: Պատերազմի մարտական ահեղ տեսարաններուն, ապրումներուն արձագանգն է «Ռազմական»ը, ուր բանաստեղծը բացառիկ ուժգնութեամբ, խորաթափանց հոգիի աչքերով կը տեսնէ, կը զատէ եւ կ՚ողբայ ողջակիզումը մարդկութեան:

Ահեղաթաւալ շարժանկարի մը պէս մեր հոգւոյն, աչքերուն դէմ կը բանայ հրկիզումը սահմաններուն, տառապանքը զոհերուն, եւ զալարումը մեռնող զինուորներուն: Կ՚ողբայ բնութեան, քաղաքներու, աւաններու հրկիզումը, խելագարած և վախէն սասանած մարդոց վայնասունը:

Հայ Մշակոյթին, Հայ Գիրին, Հայ հոգին ու Հայ գոյութեան պաշտամունքովը թրթռուն այս բանաստեղծը ի՞նչպէս պիտի կարենար անտարբեր մնալ մեր երկրին սահմաններուն վրայ իսկ փոթորկող ռազմին մահաշունչ փոթորկումներուն դիմաց...: Բարեբախտաբար իրատես է ան ու համոզուած՝ որ եթէ յիսուն տարի եւս ուշանար մեր Հայրենիքին գոյութեան իրականացումը, մեր անունը մի միայն տապանաքարերու եւ պատմութեան գրքին վրայ կրնար շարունակել ապրիլ...:

Չէ անտեսած մեր բանաստեղծը նոր Հայ սերունդը՝ որ հիմն իսկ է Նորակերտ Հայրենիքին: Ու կ՚երգէ Հայ տղան՝ իր քնարին ամէնէն ոգեւորեալ եւ եռանդուն լարերով: Գիտակցօրէ՛ն հայրենասէր բանաստեղծ մը միայն պիտի կարենար երգել այսպիսի շեշտերով, այսպիսի վստահութեամբ եւ անսասան հաւատքով:

ՄԱՌԻ ԱԹՄԱՃԵԱՆ

Փարիզ, 5 – 5 – 1955